

ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Мережко Ю. В., Гмиріна С. В.

ВСТУП

Для формування національно забарвленого індивідуального стилю професійної діяльності сучасного вчителя важливим є цілеспрямоване використання у змісті його підготовки чинників, що слугують виразниками української національної ідеї, сприяють становленню національної самосвідомості студентів, допомагають досягнути значимість національних цінностей у контексті світової культури. Серед таких чинників важливе місце посідає українська народнопісенна творчість, в якій акумульовано не тільки безмежне багатство звукової палітри мистецтва нашого народу, а й могутній виховний потенціал, здатність впливати як на особистісні риси майбутнього педагога-музиканта (чутливість і розум, емоційність та інтелект, рівень духовності), так і на суто професійні, пов'язані, зокрема, зі стильовими особливостями професійної діяльності.

Аналіз педагогічної літератури показує, що предметом уваги вчених були проблеми, пов'язані з професійною підготовкою майбутніх фахівців у вищій школі. Це дослідження І. Зязюна, Н. Миропольської, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, С. Сисоевої, О. Щолокової та ін. Механізм художньо-естетичного впливу мистецтва на розкриття внутрішнього потенціалу та розвитку духовних потреб особистості присвячено психологічні дослідження Г. Балла, Л. Виготського, С. Рубінштейна, Б. Теплова, П. Якобсона та ін. Особливого значення педагогічна наука традиційно надає проблемам професійної освіти, зокрема: розвитку особистості майбутнього вчителя (Д. Богоявленська, В. Рибалка та ін.) та становленню його професіоналізму (Є. Климов, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.); розробці змісту, форм і методів розвитку педагогічних умінь і навичок студентів педагогічних спеціальностей у процесі

професійної підготовки (С. Гончаренко, Л. Спірін та ін.); підготовці їх до різних видів професійної діяльності (Л. Кондрашова, О. Пехота та ін.); дослідженню індивідуального стилю професійної діяльності (Т. Батуріна, Н. Приходько та ін.), стилів педагогічного спілкування (І. Зімня, О. Леонтьєв та ін.).

Проблему професійної підготовки майбутніх учителів музики розробляли М. Антонєць, Л. Арчажнікова, Б. Брилін В. Дряпіка, Н. Сегада та ін.

У сучасному суспільстві полікультурна освіта стає об'єктивною вимогою. Як проблема дослідження ця педагогічна інновація відобразилася в концепціях мультикультурної освіти О. Аракелян, Т. Поштарьової, J. Banks, G. Gay, M. Craft, C. Sleeter та інших. На Україні ця проблема стала предметом вивчення Г. Абібуласвої, О. Алексєєвої, О. Гуренко, С. Дрожжиної, М. Іванюк, І. Квасниці та інших науковців. Отже, сьогодні полікультурність як феномен глобалізованого світу стає актуальним предметом побудови нових концептуальних підходів до вирішення педагогічних національно-державних завдань багатьох країн світу, склад яких не є моноетнічним. Полікультурна освіта у своєму педагогічному ресурсі активно використовує народну педагогіку, цінності етносів, їх культурних традицій, у тому числі й музичний фольклор, надбання народної художньої творчості. Це актуалізує проблематику полікультурності в мистецькій освіті, зокрема, в музичному навчанні, що знайшло відображення у дослідженнях таких учених, як В. Гаснюк, Л. Гусєйнової.

Але уявляється недостатнім традиційне використання музичної народної творчості, фольклору в підготовці вчителя музики як от: надбання культурної народної спадщини (Л. Масол, О. Отич); засобу творчого самовираження студента (Т. Карпенко, О. Шпортун), що не враховує потужний педагогічний потенціал музичного фольклору (Л. Майковська, Г. Ніколаї), який впливає на художній розвиток школярів (Н. Батюк) в душі національного і полінаціонального виховання (С. Садовенко, К. Яснїн). Отже, цей аспект як резерв полікультурної освіти залишається мало дослідженим. Питання підготовки майбутнього вчителя музики з точки зору полікультурної проблематики в сучасних дослідженнях представлений регіональним контекстом (О. Реброва, Л. Тарасова, О. Яковлева); компетентнісним підходом і питаннями формування спеціальних якостей особистості (А. Ленд'єл-Сяркевич, О. Хоружа).

Актуальність і недостатня науково-методична розробленість цієї проблеми обумовили вибір теми дослідження: «Формування полікультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у вищій школі».

Фахова підготовка майбутнього вчителя музики як науково-педагогічна проблема

Наукові дослідження сучасних учених свідчать про багатопрофільність вузівської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. За роки незалежності України музична педагогіка торкалася різних аспектів професійного становлення студентів музичних спеціалізацій:

- удосконалення педагогічно-методичних умінь майбутнього фахівця;
- розвиток психологічних процесів студентів-музикантів;
- поліпшення виконавського рівня майбутнього педагога;
- художньо-естетичний розвиток суб'єктів навчання;
- розвитку здатності до музично-творчої діяльності.

Аналіз кожного з вище зазначених аспектів дозволяє стверджувати, що вчитель музичного мистецтва – це педагог і музикант в одній особі. Тому його творчий потенціал поєднує в собі педагогічно-методичну й музичну творчість. Як будь-який інший за фахом учитель, він весь час знаходиться у нетипових педагогічних ситуаціях, які вимагають швидкого прийняття рішень, миттєвого узгодження різних протиріч, тобто які актуалізують здатність до педагогічної імпровізації. Педагогічна імпровізація базується на таких якостях, як кмітливість, винахідливість, здатність до вільного оперування своїми знаннями, досвідом, що в свою чергу обумовлюється мірою внутрішньої свободи, спроможності швидко орієнтуватися в тих чи інших обставинах. Опрацювання цих навичок відбувається у процесі моделювання педагогічних ситуацій, максимально наближених до умов школи. Педагогічні вміння й навички вчителя музичного мистецтва залежать від його ерудиції, обізнаності в різних галузях науки і мистецтва. Як фахівець, вчитель музичного мистецтва повинен легко орієнтуватися у художньо-мистецьких напрямках, стилях композиторів-класиків, жанрових різновидах, володіти міцною базою музично-теоретичних знань, гарно співати, виразно виконувати музичні твори, володіти хормейстерськими навичками, вміти цікаво побудувати бесіду, залучаючи інші види мистецтва,

методично грамотно поєдувати різні моменти уроку, бути емоційною людиною, щоб діти захопилися особистістю вчителя і виявляли інтерес до його уроків.

Особливе значення для розвитку педагогічних умінь мають рефлексивні процеси. Зокрема, внутрішній діалог як складник продуктивного мислення впливає на розвиток творчого потенціалу студентів. Особливо це важливо в процесі спілкування з музичним мистецтвом, де такий діалог виступає як форма самоспілкування. Адже, проникаючи у внутрішній світ того чи іншого музичного героя, суб'єкт «проживає» його життя, що допомагає йому відкрити для себе власне «Я». Таким чином він включається у процес самопізнання, самоусвідомлення, самодослідження. Більше того, вчителю не достатньо розібратися у власних емоційних реакціях, народжених сприйманням творів музичного мистецтва. Його педагогічне призначення полягає в тому, щоб навчити цього своїх учнів. Для реалізації даної навчально-виховної мети слід враховувати такі моменти: а) твір, що сприймається, повинен бути цікавим і доступним; б) необхідні психологічна готовність до сприйняття, врівноваженість емоційної атмосфери.

Важливого значення у ході спілкування з музикою набувають психологічні мисленнєві процеси (порівняння, аналіз, синтез, абстракція, конкретизація, узагальнення, обмеження), а також пам'ять, увага, уява. Їх розвиток забезпечується активним включенням суб'єктів навчання у різні види музичної діяльності: сприймання, аналіз, виконання, творення музики. Це сприяє розумінню інтонаційно-образної природи музичного мистецтва, усвідомленню його впливу на внутрішній світ людини.

Успішному спілкуванню з музичними творами сприяє розвиток музично-аналітичних умінь. Характерною специфічною якістю вчителя музичного мистецтва є більш чи менш розвинена музичність. Вона розглядається психологами (А. Ковальов, В. Мясичев) як потенціал, а її вищим показником виступає імпровізація. Вчені вважають, що виявлення своїх почуттів та емоцій засобами музики свідчить про високий рівень музичного обдарування людини. Природа імпровізаційних навичок, на думку науковців, базується на пам'яті. Імпровізуючи, виконавець комбінує накопичені досвідом прийоми, утворюючи їх нові поєднання. Тому не дивно, що, народжуючись часто підсвідомо (на рівні автоматизму), утворені комбінації стають несподіваними і для самого імпровізатора. Так і виникають нові зразки

спонтанного творення¹. Досвід імпровізації збагачується на основі навичок з різних видів музичної діяльності: виконавського (різновиди виконавських прийомів, здатність до інтерпретації), музично-теоретичного (застосування формотворчих, гармонічних, фактурних, тембральних, динамічних умінь). Тому використання імпровізації як методу удосконалення знань і навичок сприяє їх зміцненню і водночас стає формою втілення музичної теорії в практиці.

Музично-творча діяльність, збагачуючи творчий потенціал вчителя музичного мистецтва, допомагає вирішувати і таку проблему, як створення власного супроводу до пісень шкільного репертуару, гармонізація одноголосних мелодій, підбір по слуху. Як правило, ці види діяльності майбутні фахівці опановують самотужки, хоча деякі вчені наголошують на необхідності методичного забезпечення подібних форм роботи. Так, Л.В. Баренбойм вважає, що умінню акомпанувати треба вчити як певній самостійній задачі². При цьому важливо розумітися на фактурних різновидах, адже фактура – це художня цілісність всієї звукової тканини.

Усвідомленому використанню адекватно підібраної фактури, розумінню специфічних жанрових фактурних рис, поєднанню різних фактурних формул в одній пісні допомагає розвинений фактурний слух. Т.Б. Родіна представляє його як здатність слуху усвідомлено сприймати фактуру музичного твору, функцій, характеру і співвідношення голосів, а також способів викладення її компонентів – мелодії, гармонії, ритму, регістрового розташування голосів³.

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва здійснюється в процесі фахового навчання у вищому навчальному закладі. У зв'язку з цим актуальним є впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку студентів спеціальності «Музичне мистецтво».

Сутність компетентнісного підходу полягає в тому, що результатом освіти стають не окремі знання та навички, а здатність людини до продуктивної діяльності в різних сферах. Компетентність не існує як окремий фактор, вона розглядається тільки в дії і залежить від соціальних факторів. Вона є складною

¹ Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки. Москва : Просвещение, 1984. 111 с.

² Афонасенко Е. Моральные суждения студенческой молодежи современного Китая. *Развитие личности*. 2007. № 2. С. 129–143. URL: http://rionline.ru/articles/r107_2/632.html.

³ Михаськова М.А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 Київ, 2007. 19 с.

динамічною структурою, яка об'єднує всі складові діяльності вчителя і формується лише в процесі фахового навчання⁴.

М. Михаськова розглядає фахову компетентність як специфічну інтегративну здатність, яка складається з 3-х компонентів (когнітивного, практично-творчого та ціннісно-орієнтаційного) і взаємопов'язує музичні й педагогічні складові, які забезпечують успіх музично-освітньої діяльності вчителя⁵.

Н. Мурована під компетентністю вчителя музичного мистецтва розуміє низку складових (сукупність знань, умінь, досвіду, мотивацію, особистісні якості), які забезпечують готовність до активного виконання педагогічної діяльності. До змісту кожної складової дослідниця включає ключові, операційні та інтелектуально-педагогічні концепції.

Л. Арчажникова вважає, що головними чинниками музично-педагогічної діяльності є професійна компетентність та методична оснащеність⁶.

Науковець Т. Пляченко визначає одну з провідних у системі професійно-педагогічних компетентностей – методичну, яка, за словами дослідниці, поєднує систему соціально-наукових, психологічних, педагогічних знань, умінь та особистісного досвіду⁷. Загалом методична компетентність має досить виражений прикладний характер та спрямовується на опанування вчителем технології практичної діяльності з фаху.

Н. Цюлопа доводить, що методична компетентність відображає готовність і здатність людини професійно виконувати педагогічні функції відповідно до сучасних вимог⁸.

Грунтуючись на наукових дослідженнях учених, ми можемо стверджувати, що професійна компетентність майбутнього вчителя

⁴ Пляченко Т.М. *Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями* : монографія. Кіровоград, 2010. 428 с.

⁵ Родина Т.Б. Фактурний слух и его специфичность. *Повышение эффективности развития творческих качеств учителя музыки в процессе вузовского обучения*. Москва, 1991. С. 72–91.

⁶ Арчажникова Л.Г. *Профессия – учитель музыки*. Москва : Просвещение, 1984. 111 с.

⁷ Пляченко Т.М. *Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями* : монографія. Кіровоград, 2010. 428 с.

⁸ Цюлопа Н.Л. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2009. 20 с.

музичного мистецтва є узагальненим показником його теоретичної і практичної готовності до навчання та виховання учнів.

Сутність та структура етнокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва

В теорії та практиці професійної освіти України і зарубіжних країн накопичено значний досвід, прогресивні ідеї якого можуть стати основою модернізації професійної підготовки майбутніх учителів до полікультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Відтак, проблеми полікультурної освіти стають у центрі наукової уваги багатьох дослідників. Останніми роками посилюється інтерес до проблеми полікультурності у контексті етнічного аспекту (О.В. Антонюк, З.Р. Асанова, Т.О. Атрощенко, В.Б. Євтух, Т.Г. Зякун, Г.Г. Філіпчук та ін.). Вивчаються проблеми полікультурної освіти (Я.Г. Гулецька, О.В. Давидов, Г.Д. Дмитрієв, М.М. Князева та ін.). Науковцями також досліджуються різні аспекти полікультурного виховання, процеси діалогу культур у освітній галузі, толерантність, емпатія, зокрема у міжетнічних стосунках, компетентнісний підхід, у тому числі до полікультурної освіти та виховання.

При зверненні до проблеми формування етнокультурних компетенцій необхідно, на наш погляд, розглянути спочатку зміст цього поняття.

Аналіз педагогічної літератури показує великий інтерес педагогів, психологів щодо проблеми формування життєвих компетенцій, компетентнісного підходу в навчанні (О.І. Локшина, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, А.В. Хуторській, І.Г. Ермаков і ін.).

У зв'язку з важливістю підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності в полікультурному середовищі з'являються в наукових працях відповідні до цього професійні складові.

Такою складовою Гуренко О.І., Поштарьова Г.В. та інші вважають етнокультурну компетентність. Так, Губенко О.І. розуміє під етнокультурною компетентністю майбутнього педагога інтегроване утворення, що представлене єдністю особистісного, гносеологічного, операційного, процесуального, інтегративно-оцінювального, проєктивного компонентів, що забезпечують у своїй взаємодії продуктивну етнокультурну діяльність і творчу самореалізацію майбутнього педагога⁹. Поштарьова О.І. розуміє під етнокультурною компетентністю властивість особистості, що

⁹ Асаф'єв Б.В. Музыкальная форма как процесс. Кн. 2. Интонация. *Избр. труды*, Т. V. Москва : Академия наук СССР, 1957. С. 163–276.

виражається в наявності сукупності об'єктивних уявлень і знань про ту або іншу культуру, що реалізується через уміння, навички й моделі поведінки, що сприяють ефективному міжетнічному взаєморозумінню й взаємодії. Бути етнокультурно компетентним – це значить визнавати принцип плюралізму, мати знання про інші народи і їхні культури, розуміти їхню своєрідність і цінність¹⁰, так вважає науковець. Ми погоджуємося з думкою про важливість принципу плюралізму на сучасному етапі розвитку освіти, але для нас усе ж такі головним є впровадження принципів національного виховання, яке є історично зумовленою та створеною самим народом сукупністю ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь¹¹. Якщо нація складається з декількох етносів, то всі ці складові мають бути розглянуті й скрізь призму культурної поліетнічності, або полікультурності. У зв'язку із цим актуальним завданням педагогіки є вироблення теорії до методики формування національної самосвідомості через оволодіння національною культурою своєї держави як основної, а також з урахуванням етнічної регіональної культури середовища перебування школярів, як унікальної.

Прилучення до неї має величезне значення, тому що відродження культурних народних традицій, їх вільний, природний розвиток у демократичному суспільстві сприяє розвитку почуття приналежності до націй, до культури свого народу, що не суперечить почуттю поваги до культури інших народів. Якщо ця теза в житті суспільства не має умов реалізації, то стійка потреба етнічного самозбереження, що властива кожній особистості, національна генетична пам'ять вступає в протиріччя з офіційною політикою держави. Людина входить у світ через національну індивідуальність, як конкретний представник своїх націй – української, російської, болгарської, німецької й т.д. Тому так важливо для стабільності й миру всередині держави сформувати

¹⁰ Бойченко В. До загальнолюдського крізь призму національного (проблеми політкультурного виховання). *Педагогіка і психологія*. 2003. № 3–4. С. 106–112.

¹¹ Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки. Москва : Просвещение, 1984. 111 с.

навички міжетнічного спілкування між людьми, основи яких укладаються в шкільному навчальному середовищі, у родині.

Не можна повноцінно розвиватися в рамках тільки своєї етнічної культури, у той же час, щоб обмінюватися культурними традиціями, потрібно, насамперед, знати свої. Одним із найважливіших шляхів удосконалення навичок міжнаціонального, міжетнічного спілкування – формування поліетнічної культури особистості. Ми розуміємо під поняттям поліетнічної культури особистості міру освоєння культурних, естетичних, етнічних, історичних, релігійних, побутових, мовних цінностей етнічних груп, народностей, що становлять загальне соціальне середовище перебування на основі чого формуються міжнаціональні й міжетнічні відносини. Для формування такого типу культури необхідно вдосконалювати рівень національної самосвідомості особистості, ступінь її прилучення до своєї культури й культури регіонального етнічного середовища, у якій дана особистість проживає. У такий спосіб можна виділити дві складові полі етнічної культури. Це – художня культура націй і регіональна етнічна культура в цілому. Ступінь прилучення особистості до художньої культури й регіонально-етнічної характеризує рівень сформованості поліетнічної культури особистості. У зв'язку із цим національно-виховна концепція на Україні передбачає наступне: розробка всебічної цілісної програми художньо-культурного процесу; розробка конкретних регіональних і інституційних програм художньо-культурного розвитку й виховання; підготовка фахівців із культурологічною орієнтацією на основі національно-художньої спрямованості.

Сучасні інтеграційні процеси вплинули й на освітній простір та актуалізували проблему розвитку етнокультурного виховання, яке має розглядатися складовою національного виховання школярів та молоді. Професійна діяльність учителів в умовах поліетнічних, багатонаціональних регіонах потребує спеціальної підготовки. Відповідною професійною складовою стає етнокультурна компетентність, яка для майбутніх учителів мистецьких дисциплін складається з опанування знаннями та навичками впровадження в школах художніх культур регіональних меншин, оволодіння технологією «діалогу культур» як уміння почути іншого, розуміти духовний світ іншої людини, яка є представником іншого етносу, іншої субкультури. Дослідницький тип мислення майбутнього вчителя дозволяє визначити якісні етнічні ознаки регіону, школи, класу та розробити відповідну програмну основу для впровадження в практику уроків мистецтва та позакласної роботи тематику

заходів змістовною складовою яких стає художня культура етнічних меншин регіону.

Якісно новий рівень взаємин між країнами змінив очікування від національних систем освіти і висунув до них ряд вимог із позицій міжнародного співробітництва. Сучасний світ – це світ, що відкритий для діалогу, для взаємопроникнення культур. Тому дуже важливо не замикатися тільки у своєму освітньому просторі, а шукати шляхи взаємодії з іншими освітніми моделями. Культура людини, рівень її самосвідомості виявляється саме в особистій причетності до подій загальнопланетарного, полікультурного масштабу.

Реалізація сучасних освітніх цілей об'єктивно вимагає певного зближення національних систем освіти та вироблення її загальних принципів, що неможливо зробити без урахування їхнього полікультурного освітнього досвіду.

Полікультурна освіта, що покликана допомогти розвинути міжкультурну компетентність вчителя як засіб забезпечення етнічного плюралізму освітнього процесу, представлена в концепції Д. Бенкса¹². За його ідеєю, полікультурний компонент не повинен обмежуватись однією або декількома навчальними дисциплінами, а мусить охоплювати всі предметні сфери і курси. Полікультурний зміст культурологічної освіти базується на міждисциплінарному підході на основі компаративної методології.

У зв'язку з проведенням реформ змінюються вимоги до вчителя, до його професійної підготовки. Педагог повинен усвідомлювати, яким чином вивчення предмета, що для них викладається, впливає на дитячий розвиток – соціально, морально, інтелектуально, емоційно, загальнокультурно. Ця теза є базовою для різнобічного розвитку особистості учня, створення умов для прояву його здібностей і талантів, здійснення його очікувань і цілей.

У сучасних наукових дослідженнях підготовку особистості до міжкультурної взаємодії визначають у кількох основних аспектах, а саме: 1) дидактичному, що відображає комплекс методів навчання міжкультурній взаємодії; 2) культурно-специфічному, що впливає на зміст навчання в контексті мільтикультуралізму; 3) психологічному (когнітивному, емоційному, поведінковому), що окреслюється сферою досягнення результатів.

Розв'язання завдань полікультурної освіти вимагає використання активних методів навчання. Так, В.Л. Аношкіна, С.В. Резванов

¹² Бойченко В. До загальнолюдського крізь призму національного (проблеми полікультурного виховання). *Педагогіка і психологія*. 2003. № 3–4. С. 106–112.

пропонують використовувати в освітньому процесі ВЗО під час проведення семінарських занять особистісно-орієнтовану технологію «діалогу культур», оскільки культура, як вважають російські науковці, діалогічна за своєю природою.

Відповідно, як вважає І.С. Бесарабова¹³, полікультурну освіту можна визначити як особливий образ мислення, заснований на ідеях свободи, справедливості, рівності; освітня реформа, націлена на перетворення традиційних освітніх систем з тим, щоб вони відповідали інтересам, освітнім потребам і можливостям учнів незалежно від расової, етнічної, мовної, соціальної, гендерної, релігійної, культурної приналежності; міждисциплінарний процес, який пронизує зміст всіх дисциплін навчальної програми; методи і стратегії навчання; взаємовідношення між всіма учасниками навчально-виховного середовища; процес залучення вихованців до багатства світової культури через послідовне засвоєння знань про рідну і загальнонаціональну культури; озброєння учнів умінням критично аналізувати будь-яку інформацію, щоб уникати помилкових висновків; формування толерантного ставлення до культурних відмінностей.

Оскільки вчитель музичного мистецтва за статусом своєї діяльності виходить за межі виключно уроків музичного мистецтва у більш широке соціокультурне середовище, в дослідженні застосовано поняття «етнокультурного середовища» як «полігону» фахової діяльності вчителя музичного мистецтва. Етнокультурне середовище – обставини, що об'єктивно виникли і характеризуються культурною взаємодією та акцентом на порозуміння різних етнічних груп, що проживають на спільній території, підтримуючи свою культурну ідентичність і створюючи спільні національні цінності у межах однієї держави.

У контексті фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва етнокультурне середовище представлене суспільною обставиною, що об'єктивно виникла і впливає на фахову діяльність: зумовлює цілеспрямоване застосування етнічних мистецьких надбань, етнохудожніх цінностей як засобу соціокультурного діалогу, вміння створювати атмосферу взаємопідтримки та поваги між представниками різних національних культур під час музичного навчання та художньо-творчої взаємодії.

¹³ Бойченко В. До загальнолюдського крізь призму національного (проблеми полікультурного виховання). *Педагогіка і психологія*. 2003. № 3–4. С. 106–112.

Етнокультурне середовище навчального процесу – це соціокультурний феномен, що виникає внаслідок культурно-діалогічного використання етнічних художніх традицій і продуктів народної художньої творчості як резерву педагогіки мистецтва в освітніх процесах, які враховують особливості етнічного складу регіонів контактного проживання представників різних етнокультур.

Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи за умов етнокультурного середовища – це процес набуття досвіду, заснованого на знаннях, уміннях і навичках, що становлять фахову полікультурну компетентність, яка забезпечує вчителю музичного мистецтва ефективність використання етнохудожніх надбань мистецької творчості у педагогічному та соціокультурному процесах, у яких вчитель музики виконує функції, зумовлені вимогами діалогу культур різних етнічних груп у контексті національної державної політики.

Структура підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до роботи за умов етнокультурного середовища представлена компонентним і функціональним блоками. Компонентному відповідала полікультурна компетентність – складне інтегроване утворення, що включає етнокультурну та етнохудожню компетентності, які дозволяють вчителю вільно володіти художньо-виховним ресурсом мистецтва у процесі створення діалогу культур за умов полікультурного середовища. Співставлення компетенцій етнокультурної та етнохудожньої компетентності дали можливість визначити виникнення спільних структур: досвід пізнання та переробки художньої інформації музичного фольклору; уміння та навички застосування виконання народних музичних творів у навчальному процесі полікультурного середовища; фахові якості особистості вчителя музики, які потрібні до роботи в полікультурному середовищі, його особистісні ціннісно-орієнтовані інтенції на полікультурну освіту. Це дало підстави обрати спільні компоненти: пізнавально-операційний, практично-творчий і мотиваційно-ціннісний. Компоненти виконували відповідні до умов полікультурності функції: організаційно-координаційна, соціокультурно-ціннісна, освітньо-розвивальна та настановчо-комунікативна. Якість та виявлення зазначених функцій поєднано в окремий мобілізаційно-фаховий компонент. Крім того, у змісті музично-педагогічної освіти було виділено пізнавальну етномистецьку лінію, яка охоплює етнокультурологічні знання, репертуар з народнопісенної творчості в автентичному варіанті та в класичних обробках, музично-фольклорні обрядові свята, народні музичні інструменти як їх супровід.

На нашу думку, полікультурна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва – інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі навчання, та включає систему полікультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, полікультурних якостей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й діяльності у сучасному полікультурному суспільстві, що реалізується в здатності ефективно вирішувати завдання педагогічної діяльності в ході позитивної взаємодії із суб'єктами освітнього процесу-представниками різних культур.

Узагальнюючи погляди наукових діячів (І. Васютенкова, Л. Данилова, О. Щеглова¹⁴) ми доходимо висновку про те, що у структурі полікультурної компетентності майбутніх учителів необхідно виокремити такі компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний.

Кожному структурному компонентові ми даємо характеристику, виходячи з ідеї компетентнісного підходу у посиленні особистісної спрямованості освіти.

Так, когнітивний компонент передбачає сформованість системи полікультурних знань, що виступають орієнтовною основою діяльності особистості у полікультурнім суспільстві.

Мотиваційно-ціннісний компонент являє собою систему мотиваційно-ціннісних утворень: мотивів, цінностей, інтересів, потреб, полікультурних якостей, що регулюють повсякденне життя й діяльність особистості у полікультурнім суспільстві.

Діяльнісний компонент відображує сформованість полікультурних умінь і навичок щодо дотримання соціальних норм і правил поведінки у полікультурнім суспільстві, наявність досвіду позитивної взаємодії із представниками різних культур.

Перераховані компоненти є тією базою, на якій відбувається подальший розвиток у майбутніх вчителів полікультурної компетентності. Когнітивний компонент є провідним у структурі полікультурної компетентності студента, тому що на його основі формуються й розвиваються наступні компоненти структури.

Таким чином, сьогодні не виникає сумніву в актуальності полікультурної освіти, її гідного місця в теорії та практиці виховання підростаючих поколінь, необхідності активної розробки й уточнення цілей, завдань, функцій, змісту, технологій цього

¹⁴ Цюлюпа Н.Л. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2009. 20 с.

необхідного компонента освіти вітчизняними фахівцями. Важливо накопичувати й поширювати передовий зарубіжний досвід реалізації полікультурної освіти, досліджувати теоретичні аспекти розглянутої проблеми.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у процесі дослідження проблеми полікультурної компетентності майбутнього вчителя в контексті відповідності професійної підготовки вимогам освіти європейського виміру ми дійшли такого висновку: незважаючи на різні погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо змісту поняття «полікультурна компетентність», структури полікультурної компетентності сучасної молоді, науковці одноголосно вказують на принципово важливе значення полікультурної підготовки сучасного вчителя, який повинен відповідати європейським стандартам освіти.

Формування особистості за умов багатонаціональних держав зумовлено врахуванням особливостей етнокультурного середовища, в якому дбайливо та ретельно зберігаються мистецькі цінності представників усіх етносів суспільства.

Одним із факторів цього процесу стає підготовка корпусу вчителів, здатних і готових до роботи за умов етнокультурного середовища. Оскільки народне мистецтво, зокрема музика є джерелом передачі етнонаціонального досвіду, національної ідентичності, яка будується на особливостях уявлень картини світу, підготовка майбутніх учителів музики до роботи у полікультурному середовищі стає спільною проблемою педагогічної теорії і практики України.

Головною стратегією стає формування національної свідомості особистості як представника певного етносу та держави водночас. На це вказують нормативні документи з питань освітньої політики України, зокрема: Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття», Концепції національного виховання (1994 р., 1996 р.), Закон про Вищу освіту та ін.

Розробка і апробація конкретних механізмів формування полікультурної компетентності у майбутніх вчителів музичного мистецтва має велику наукову і соціальну актуальність.

Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до роботи в умовах полікультурного середовища у дослідженні інтерпретується як процес набуття досвіду, заснованого на знаннях, уміннях і навичках, які складають фахову полікультурну компетентність і забезпечують вчителю ефективність використання етнохудожніх надбань мистецької творчості в педагогічній і

соціокультурній діяльності в межах діалогу культур різних етнічних груп у контексті національної державної політики. Структура полікультурної компетентності майбутніх учителів, на нашу думку, включає такі компоненти як: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний. Полікультурна підготовка вчителя – це сьогоденне й збудоване питання, що вимагає подальшого досконалого методологічного та методичного дослідження.

АНОТАЦІЯ

Професійна музична освіта за умов сьогодення набуває все більшого значення в культурному розвитку та духовному вдосконаленні будь-якого суспільства. У такій ситуації музичне мистецтво й освіта, які мають широкий творчий спектр діяльності накладають особливу відповідальність на систему підготовки фахівців мистецького спрямування української держави, відповідно до сучасних вимог і потребують наповнення навчально-виховного процесу глибоким художнім змістом. У різноманітній жанровій структурі музичного мистецтва важливе місце займає народна творчість, тому підготовка висококваліфікованих фахівців зі сформованою етнокультурною компетентністю є одним із пріоритетних завдань вищої музичної освіти.

Враховуючи вищезазначене, етнокультурна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва виступає як вирішальний чинник, який багато в чому визначає якість національної освіти. Саме тому, підвищення рівня національно свідомих майбутніх учителів музичного мистецтва – це нагальна потреба сьогодення.

У науковій роботі досліджується проблема формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у вищих навчальних закладах України. Актуальність зазначеної проблеми не викликає сумнівів, адже специфіка фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вимагає безперервної уваги від всіх учасників музично-педагогічного процесу.

У дослідженні теоретично узагальнено зміст і сутність означеного феномену, обґрунтовано специфіку фахову підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва у вищій школі.

Література

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки. Москва : Просвещение, 1984. 111 с.

2. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс. Кн. 2. Интонация. *Избр. труды*, Т. V. Москва : Академия наук СССР, 1957. С. 163–276.

3. Афонасенко Е. Моральные суждения студенческой молодежи современного Китая. *Развитие личности*. 2007. № 2. С. 129–143. URL: http://rlonline.ru/articles/rl07_2/632.html (дата звернення 21.04.2021).

4. Баренбойм Л.А. Путь к музицированию. Ленинград : Советский композитор, 1979. 352 с.

5. Бойченко В. До загальнолюдського крізь призму національного (проблеми політкультурного виховання). *Педагогіка і психологія*. 2003. № 3–4. С. 106–112.

6. Михаськова М.А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 Київ, 2007. 19 с.

7. Пляченко Т.М. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями : монографія. Кіровоград, 2010. 428 с.

8. Родина Т.Б. Фактурний слух и его специфичность. *Повышение эффективности развития творческих качеств учителя музыки в процессе вузовского обучения*. Москва, 1991. С. 72–91.

9. Цюлюпа Н.Л. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2009. 20 с.

Information about the authors:

Merezhko Yu. V.,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Head of the Chair of Academic and Solo Vocal

Borys Grinchenko Kyiv University

18/2, Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, 04053, Ukraine

Gmyrina S. V.,

Senior Lecturer at the Chair of Academic and Solo Vocal

Borys Grinchenko Kyiv University

18/2, Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, 04053 Ukraine